

בס"ד
שיעורי ליל שישי
בישבה"ק ברכת יצחק
 שנה י"ד
פרשת כי תבא
הציע לחבירו עצה מוטעית ופעל אח"כ למנוע
ממנו הפסד האם ניצל מן האיסור
 פכ"ז פי"ח "ארור משגה עור בדרך"

א. מעשה בראובן שהיה חפץ לרכוש מכשיר חשמלי, לשם כך התייעץ עם שמעון חבירו היכן כדאי לרכוש את המכשיר, שמעון הציע לו לרכוש בחנות מסויימת אשר הוא היה חפץ ביקרה, אך לאמיתו של דבר חנות זו היו מחירה יקרים יותר משאר החנויות, לאחר ששמעון התפכח מעט, הבין שהציע לראובן הצעה שאינה הוגנת והרי הוא עובר בכך על איסור של "לפני עור" ומאידך היה בוש לחזור בו מההצעה שהציע לראובן ולהודות בטעותו, ואשר ע"כ הלך אצל חנות זו וביקש לשלם מראש את ההפרש של המכשיר החשמלי אותו היה חפץ ראובן לרכוש ובכך יימנע ממנו הפסד, השאלה הנשאלת האם אכן שמעון ניצל מן האיסור של "לפני עור" כיון שבסופו של דבר ראובן לא הפסיד כלל. וכן יש לדון מה הדין אם המציע הלך והתוודה בפניו שהעצה הייתה מוטעית, עוד קודם שהפסיד חבירו ממון.

האם האיסור הוא הנחת המכשול או הכשלון בפועל

ב. יסוד הנידון הוא האם האיסור הוא בעצם הנחת המכשול ובנתינת העצה שאינה הוגנת או דילמא שהאיסור נעשה רק כאשר אכן העור נכשל בפח שטמנו לו. בכע"ז דן היד מלאכי (מערכת ל' אות שס"ז) ובשו"ת הר צבי (יו"ד סי' קכ"ד) ותורף חקירתו היא האם בלפני עור האיסור הוא בעצם העמדת המכשול או בתוצאה שהאנשים נכשלים בכך, כגון שהושיט כוס יין לנזיר, אך הנזיר לבסוף לא שתה, או שהושיט אבר מן החי לב"נ והבן נח לא נטל זאת. והנפק"מ היא מה הדין אם העמיד מכשול ולבסוף לא נכשלו בו (מאיזה סיבה) האם עבר בכך איסור של לפני עור.

מחד הביא ראה היד מלאכי שהאיסור הוא בעצם העמדת המכשול, כפי שנראה מדברי הגמ' במו"ק (דף י"ז א') במעשה של אמתיה דרבי שראתה לאדם שמכה את בנו הגדול ונידתה אותו, כיון שעבר על איסור של לפני עור, ומטעמא שמא יבעט באביו (יע"י רש"י שם) ומבואר שהגם שעדיין לא ביעט באביו, אלא היה עשוי לעשות כן, מהא"ט עובר באיסור של לפני עור. מאידך יש להביא ראיה להיפך, מהגמ' בקידושין (דף ל"ב א') ממעשה דרב הונא שקרע שיראי באפי רבה בריה לבוחנו אם כועס, ומק' הגמ' ודילמא רתח וקעבר על לפני עור. ומשמע שרק אם רתח על אביו, עובר האב באיסור של לפני עור. ואינו עובר בעצם העמדת המכשול. ועי' בהר צבי שדחה שאילו היה המצב מלכתחילה ברור שלא ירתח בודאי אין כאן העמדת מכשול יע"ש והיד מלאכי נטה לומר שהאיסור הוא בעצם העמדת המכשול. וכ"ה דעת המהר"ם שיק (על סהמ"צ רל"ג). אמנם הפרי יצחק (ח"ב סי' מ"ט) הוכיח מדברי

הרמב"ם שהאיסור הוא רק בכשלון בפועל ולא בהעמדת המכשול, מהא דפס' הרמב"ם שאין לוקין על לאו דלפנ"ע, מכיון שאין בו מעשה. ובחידושי הגרי"פ לסהמ"צ לרס"ג (ל"ת נ"ג) כתב שיש ממוני המצות שחשבו את הלאו של לפני עור באופן של "לא לתת מכשול" ויש שכתבו שלא להכשיל דהיינו שאין החטא נגמר עד שיכשל.

ב' חלקים באיסור של לפני"ע

ג. והנה בלאו דלפני עור, למדו חז"ל ב' הלכות, א' שלא יכשיל את חברו בעבירה, והב' שלא ישאין עצה שאינה הוגנת. והמנח"ח (מצוה רל"ב א') הניח שכשם שמצינו שיש איסור דלפנ"ע בבן נח, לגבי להכשילו בעבירה (כגון להושיט לו אבר מן החי) הה"נ יש איסור להשיאו עצה שאינה הוגנת. ובכך חולק השיג על החינוך (שם) שסובר שאין איסור להישא עצה שאינה הוגנת לנכרי.

אמנם הערוגות הבושם (יו"ד סי' רל"ה) חולק בזה ומבאר דעת החינוך, שהאיסור להכשיל אדם בעבירה, הוא נובע מגוף האיסור של העבירה עצמה, דהיינו שבלאו של "לפני עור" נאמר שכשם שאסור לאדם לעבור בעצמו עבירה, הה"נ אסור לו להכשיל את חברו בעבירה. משא"כ באיסור השני של להשיאו עצה שאינה הוגנת, יסוד האיסור הוא משום הכשלוך שמנחיל לחבירו, ולכן לגבי ב"נ שאין איסור לחבירו (שאינו בכלל רעהו) אין איסור להשיאו עצה שאינה הוגנת. (עיקר הדבר מובא גם משמיה דהרב מפונביז' בספר אהל מרדכי).

ומכאן אומר הערוגות הבושם, שאם נתן כוס יין לנזיר והנזיר לבסוף נמנע מלשתות, אינו עובר באיסור, מכיון שכל האיסור נובע מחמת כן שהמכשיל נעשה שותף לעבירה, וכיון שהעבירה לבסוף לא נעשית, אינו שותף לעבירה.

ואמנם מדברי היד מלאכי והמהר"ם שיק הנ"ל שנטו לומר שיש איסור בעצם העמדת המכשול, הרי מדבריהן עולה שחלק מהעבירה היא שאדם לא יעמיד זולתו במצב שיכול להכשל בעבירה.

ד. ולפי"ז היה נראה, שאדם שמשיא לחבירו עצה שאינה הוגנת ואח"כ פעל שלא יאונה לו כל און מחמת הצעתו, הרי לדעת הערוגות הבושם לא עבר באיסור של לפני עור, וכן לדברי הפרי יצחק בשיטת הרמב"ם שהאיסור הוא רק בכשלוך לא בהעמדת המכשול. ולדעת היד מלאכי עבר באיסור, באשר הציע לו עצה שאינה הוגנת.

אך באמת מסתבר מאד לומר שגם לדעת היד מלאכי הנ"ל יש לחלק בין מעמיד מכשול להחטיאו, לבין משיאו עצה שאינה הוגנת, מכיון שגם אם נאמר שעצם העמדת המכשול הרי היא בכלל מכשול, מ"מ במשיא עצה שאינה הוגנת, הרי יסוד האיסור הוא ההפסד שנגרם לחבירו בעטיה של עצתו המוטעית, וא"כ בגוונא שלבסוף לא הסתובב לו הפסד בגינו, הסברא נותנת שאין בכך כל איסור.

וכעי"ז מצינו בדברי האחרונים שהעלו, שהגם שקי"ל שהמתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה טעון כפרה, מ"מ כל זה הוא רק במצות שבין אדם למקום (שסיבת החיוב היא עצם כוונת המרידה) אבל במצות שבין אדם לחבירו, אם לא אירע לחבירו נזק, אין כאן איסור כלל, כיון שיסוד האיסור הוא לגרום נזק לחבירו, והרי לא גרם לו נזק. (אלא שיעי' בדברי הרב מפונביז' בספר הנ"ל שמשמע מדבריו להיפך וצ"ע).